

Національні бібліотеки в структурі національної інформаційної діяльності

Інформаційні ресурси, що є основою організації національної інформаційної діяльності, мають забезпечувати потреби її суспільно-політичного, економічного, культурно-гуманітарного розвитку. Відповідно, ці ресурси, наявна інфраструктура, весь інформаційний простір потребує від суспільних інститутів, насамперед від влади, цілеспрямованих заходів зі збереження, організації використання й розвитку відповідно до потреб інформаційного суспільства.

Згідно із Законом України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», одним з головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, у якому кожен міг би створювати й накопичувати інформацію і знання, мати до них вільний доступ, користуватися й обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному та особистому розвитку й підвищуючи якість життя¹.

Збільшення обсягів інформації, швидка поява нової інформації ставлять нові вимоги державі, суспільству в цілому й кожному його члену зокрема. Необхідність орієнтуватися в плинному інформаційному потоці, відшукувати потрібну інформацію, усвідомлювати її, визначати ступінь її значущості, обробляти тощо і при цьому оперативно реагувати на нові й нові зміни в підсумку загрожує прийняттям поспішних, невважених рішень, які не відповідають потребам сталого розвитку і здатні призвести до суспільного дисбалансу, соціально-економічних зсувів і конфліктів.

При цьому становлення інформаційного суспільства й кардинальний вплив інформації на виробництво, управління, свідомість і поведінку людей, на соціальне й політичне життя в цілому актуалізують, за висновком О. Сосніна, проблему осмислення інформації як інструменту влади і вироблення такої політики держави, яка б забезпечувала національну безпеку, національні інтереси й суспільний прогрес у цілому в результаті ефективного управління інформаційним ресурсом України².

Інформаційні ресурси країни є її національним надбанням. Кількість, якість і доступність їх уже на сьогодні багато в чому визначає рівень розвитку країни та її статус у світовому співтоваристві. І. Арістова звертає увагу на те, що у промислово розвинутих країнах, зокрема в США, Великій Британії, Німеччині, Японії, на державному рівні проводиться робота зі створення електронних інформаційних ресурсів, їх промислової та комерційної експлуатації.

¹ Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 09.01.2007 р. № 537-V // Відом. Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – С. 102.

² Соснін О. В. Державна політика в галузі управління інформаційним ресурсом України 2005 року: дис. ... д-ра політ. наук : спец. 23.00.02 / Одес. нац. юрид. акад. – О., 2005. – 36 с. – Режим доступу: <http://disser.com.ua/contents/17370.html>.

Інформаційний бізнес вважається сьогодні одним з найбільш прибуткових у світі. Тому питання, що пов'язані зі створенням і ефективним використанням інформаційних ресурсів, потребують особливої уваги з боку держави³.

Лише поєднання інформації з її користувачем, її ефективне використання дасть змогу перетворити інформацію на потужний ресурс, на знання, які нададуть потрібний імпульс розвитку країни й дадуть можливість їй у добу інформатизації і глобалізації посісти гідне місце у світовому співтоваристві.

В Україні також розвивається процес формування національних електронних інформаційних ресурсів, що створюються органами державної влади, державними й недержавними підприємствами, науковими й навчальними закладами, громадсько-політичними організаціями, а також у зв'язку з розвитком процесів інформатизації українського суспільства широкою, дедалі зростаючою аудиторією громадян, які залучаються до процесу продукування нової інформації, особливо в соціальних мережах. Така інформація набуває дедалі більшого значення в структурі національних інформаційних ресурсів як у сфері практичного використання при розв'язанні актуальних проблем сьогодення, так і у зв'язку з необхідністю оновлення базових інформаційних ресурсів як єдиного комплексу, об'єднаного національною інформаційною традицією. Для збереження й розвитку сучасної нації, держави темпи цього оновлення мають відповідати темпам розвитку глобального інформаційного простору. Слід зауважити, однак, що розвиток інформатизації в Україні – при зростаючих можливостях забезпечення широкого доступу все більшої кількості громадян до наявних інформаційних ресурсів, при реалізації можливостей участі в інформаційному виробництві – не забезпечує на сьогодні ефективного оновлення інформаційної основи українського суспільства й насамперед єдиної системи національних електронних інформаційних ресурсів.

Причинами такого становища, зокрема, є:

- відсутність послідовної державної політики в Україні;
- приховування значної частини державних ресурсів від громадськості з корисливих або політичних мотивів, практична закритість відомчих ресурсів для позавідомчого використання;
- занадто висока вартість комерційних ресурсів для масового користування;
- відсутність у багатьох категорій ресурсів довідкового апарату й засобів навігації;
- подання частини електронних інформаційних ресурсів у несумісних оболонках;
- відсутність у багатьох власників ресурсів засобів або технологій для забезпечення поширення інформації й доступу до неї;

³ *Арістова І. В.* Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти: монографія; за заг. ред. О. М. Бандурки. – Х. : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. – 368 с. – Режим доступу: http://www.pravo.vuzlib.net/book_z1189.html.

– відсутність методик ефективного використання продукованого при горизонтальних інформаційних обмінах інформаційного ресурсу, зокрема в соцмережах, в інтересах оновлення національних інформаційних ресурсів⁴.

Слабкість внутрішніх зв'язків у системі вітчизняних інформаційних ресурсів і особливо в тій їхній частині, що зберігаються і використовуються на електронних носіях, знижує ефективність їхнього використання, особливо в загальносуспільному вимірі.

Водночас актуальні завдання суспільного розвитку й особливо нинішня ситуація, за якої українське суспільство зіткнулося з повномасштабною інформаційною агресією і фактично перебуває в стані інформаційної війни з північним сусідом, потребує ефективного керування національним інформаційним ресурсом, забезпечення застосування ефективних засобів і методів забезпечення захисту інформації в єдиному інформаційному просторі України і використання його в інтересах успішного ведення інформаційного протистояння.

Основним внутрішнім завданням сучасного етапу розвитку є консолідація суспільства, досягнення політичної стабільності на базі вдосконалення внутрішньоукраїнської системи політичних комунікацій. Ідеться про необхідність запуску механізму політичної комунікації.

Разом з тим організації доступу до державних інформаційних продуктів потребує і владна система. Умовою ефективного здійснення владних повноважень є своєчасне отримання органами влади актуальної інформації, у тому числі і шляхом взаємодії міністерств і відомств або різних рівнів та гілок влади. Створення в підсумку інтегрованого державного ресурсу сприятиме підвищенню дієвості влади, її здатності оперативно й результативно реагувати на виклики сучасності.

Таким чином, організація доступу до державних інформаційних ресурсів і продуктів, які є національним надбанням, – перший крок до побудови національної моделі корпоративного управління. Наступні кроки при цьому пов'язані з утвердженням національної управлінської традиції на основі вітчизняних духовно-ціннісних орієнтирів, вироблених поколіннями українців.

Загалом при реалізації державної політики в питанні використання інформаційних ресурсів на сьогодні найбільшої актуальності набувають такі завдання:

– розв'язання проблем національної координації використання ресурсів незалежно від їхньої відомчої належності і форм власності в інтересах організації суспільної інформаційної безпеки, протистояння інформаційній агресії;

– створення всіх необхідних умов для задоволення інформаційних потреб органів державної влади й суб'єктів господарювання. Кінцевою метою тут має

⁴ Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства : [монографія] / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.]. – К., 2013. – С. 246–249.

стати узгодженість дій між управлінськими структурами та, як наслідок, підвищення ефективності їхньої діяльності;

– встановлення порядку використання інформаційних ресурсів, що має бути обов'язковим для всіх суб'єктів інформаційних відносин у рамках єдиного інформаційного простору. Реалізація цього завдання передбачає оптимізацію процесів керування інформаційними потоками. У підсумку як для громадян, так і для органів державної влади має спроститися механізм пошуку необхідної інформації й підвищитися рівень оперативності отримання доступу до неї;

– забезпечення умов, що гарантують реалізацію конституційних прав на інформацію, задоволення їхніх інформаційних потреб; забезпечення повноти, точності, достовірності і своєчасності надання інформації організаціям і громадянам, незалежно від їхнього територіального розміщення. Виконання цього завдання спрямоване на розвиток особистості й через розвиток особистості – на розвиток суспільства, а також на запобігання поширенню неформальних видів політичної комунікації, забезпечення умов передбачуваності й прогнозованості політико-комунікативної взаємодії між владою і громадянським суспільством;

– забезпечення сумісності і взаємодії систем інформатизації на базі сучасних інформаційних технологій, міжнародних стандартів, Української системи класифікації і кодування інформації. У результаті мають бути створені технологічні умови для здійснення інтеграції інформаційних ресурсів;

– налагодження чіткого механізму визначення державних замовників, що відповідальні за створення інформаційних систем і ресурсів та за їхнє ефективне функціонування в єдиному інформаційному просторі, а також визначення державних органів, що відповідальні за ведення окремих інформаційних ресурсів. Виконання цього завдання спрямоване на забезпечення системності й наступності у функціонуванні окремих державних інформаційних ресурсів, що має сприяти підвищенню їхньої якості;

– створення ефективної системи сертифікації інформаційних технологій, продуктів і послуг та ліцензування інформаційної діяльності щодо забезпечення необхідної якості інформаційних ресурсів;

– розвиток механізмів підвищення рівня інформаційної грамотності (через удосконалення навчального процесу, організацію вдосконалення кваліфікації працівників інформаційної сфери, управлінців тощо) як необхідної умови забезпечення громадянам доступу і продуктивного використання державних інформаційних ресурсів.

Питання доступності державних інформаційних ресурсів і продуктів, складової національної інформаційної основи розвитку є одним із ключових у вирішенні завдання зі створення єдиного інформаційного простору, одним із найважливіших сегментів якого є державні інформаційні продукти. Розв'язанню цього питання сприяє активне використання комп'ютерних технологій і електронних мереж. Практично всі міністерства та відомства створили інформаційні мережі з інтернет-вузлами й банками даних, що дає змогу будь-кому

отримати інформацію про діяльність цих інститутів і установ. Упровадження новітніх технічних засобів, відповідних автоматизованих систем і мереж, що призначені для передачі й обробки інформації, дало змогу істотно оптимізувати процес виробництва й поширення інформації шляхом створення значної кількості відомчих (галузевих) автоматизованих (локальних і територіальних) інформаційно-керуючих систем і підвищити, у підсумку, ефективність діяльності окремих владних структур. Разом з тим відомча розрізненість призводить до дублювання робіт, надлишку під час збирання первинної інформації, збільшення вартості розробок і експлуатації систем, ускладнює процес обміну інформацією й доступ до неї. Сьогодні з усіх інформаційних ресурсів в електронному виді, які потребують міжвідомчого використання, лише незначна частина доступна в дистанційному режимі; потреба ж у взаємному комп'ютерному інформаційному обміні лише між органами державної влади значно більша.

Державні відомства нерідко ще будують свої інформаційно-комунікаційні системи незалежно та ізольовано один від одного, орієнтуючись виключно на власні потреби. Діючі відомчі корпоративні мережі працюють відокремлено й неузгоджено. Такий підхід забезпечує захищеність цих систем, проте робить проблематичною організацію міжвідомчої (горизонтальної) взаємодії на будь-якому рівні адміністративно-територіального устрою держави (відомство, регіон, область, район, місто, селище, село) і не відповідає загальнонаціональним завданням розвитку. При цьому відбувається розпорошення значних фінансових і матеріальних коштів, здійснюється багатократне введення й обробка інформації, що повторюється, відсутня повна картина соціально-економічного та фінансового стану країни та окремих її територій. Ніхто не підрахував сумарних витрат на паралельне ведення систем реєстрації населення: однієї – Податковою адміністрацією та Пенсійним фондом, іншої – МВС. Перед більшістю цих корпоративних систем на сьогодні постали два основних завдання: узгодження форматів і протоколів даних для взаємообміну між суб'єктами господарювання, органами державної влади й місцевого самоврядування та застосування ефективних алгоритмів аналізу, накопиченого в корпоративній системі інформаційного ресурсу для обґрунтування управлінських рішень. Відомчі системи ізольовані від публічних мереж зв'язку й не передбачають прямої інформаційної взаємодії з підприємствами реального бізнесу, громадськими організаціями й населенням⁵.

Наразі в контексті необхідності формування єдиного інформаційного простору, забезпечення ефективного функціонування влади в цілому, а також

⁵ Палагін О. В., Соловійов В. П., Сенченко В. В. Єдина національна система інформатизації України // Матеріали XIV Междунар. науч.-практ. конф. по инновационной деятельности «Проблемы и перспективы инновационного развития экономики в контексте преодоления мирового финансового кризиса» (Алушта, 14–19 сент. 2009 г.). – [Алушта], 2009. – С. 196–201. – Режим доступа: <http://lg.tcvin.snu.edu.ua/uk/statti/111-edina-nacionalnasistema-informatizacii-ukraini>.

враховуючи декларації України щодо розбудови демократії й розвитку громадянського суспільства, актуалізується питання використання всієї накопиченої інформації й більш динамічної організації інформаційної взаємодії різних гілок і рівнів влади під час розв'язання комплексних проблем керування суспільством.

Вирішення завдання з формування й забезпечення ефективного функціонування інтегрованих державних інформаційних ресурсів потребує розв'язання ряду організаційно-технічних питань, що пов'язані із забезпеченням скоординованого формування і ведення міністерствами та відомствами державних інформаційних ресурсів з метою створення необхідних умов для їхньої інтеграції та зниження витрат усіх видів ресурсів. Це стосується насамперед тих органів державної влади, що мають у своєму розпорядженні розвинуті, територіально розподілені інфраструктури, які орієнтовані на збір інформації на всій території України та її обробку в інтересах центральних і місцевих органів влади, а також усіх організацій та громадян України. До таких органів належать: Державний комітет статистики, Державна митна служба, Фонд державного майна, Державна податкова адміністрація, Міністерство праці і соціальної політики, Міністерство внутрішніх справ України тощо. Можна віднести до таких структур також мережу науково-дослідних інститутів і центрів науково-технічної інформації, систему створених в Україні інформаційно-аналітичних центрів, а також бібліотечну мережу. Саме ці структури можуть зробити вирішальний внесок у формування державних інформаційних ресурсів і забезпечення доступу до них. Завдання полягає в тому, щоб визначити такий порядок взаємодії міністерств і відомств, який забезпечив би ефективне використання вже наявної у їхньому розпорядженні інформації та засобів її обробки й поширення.

У зв'язку з цим корисним може бути врахування досвіду США, де в 1980-ті роки інформаційна політика федерального уряду сприяла розвитку та зміцненню приватного сектору у сфері інформаційних послуг, прискорила процеси концентрації інформаційних ресурсів у комерційно організованих автоматизованих системах. У результаті до приватного сектору перейшла значна частина функцій з поширення інформації, яке до 1980-х років виконувалося федеральними агентствами та відомствами. Тільки деякі типи й рівні доступу до урядових баз даних залишилися в розпорядженні федеральних агентств і відомств.

У США налічується декілька сотень фірм, що забезпечують платний доступ до інформації, яка є продуктом діяльності різних міністерств, відомств, а також суспільних організацій, у тому числі й міжнародних. Упорядковуючи інформаційні масиви, підприємницькі фірми створюють, по суті, нові інформаційні продукти, забезпечені прогнозними моделями, ринковими дослідженнями, експертним аналізом, які можуть бути корисними тим самим міністерствам і відомствам, а також державним органам інших країн.

Актуальною залишається проблема нерівномірності поширення територією України інформаційних послуг, ресурсів і продуктів, що негативно позначається

на рівні їхньої доступності. Це поширення перебуває у прямій відповідності до розташування основних наукових та інформаційних центрів країни й не враховує потреб населення та органів управління. Отже, потребує швидшого вирішення завдання вирівнювання інформаційного потенціалу, чому, безумовно, сприятиме подальша інформатизація й комп'ютеризація суспільства, створення електронних ресурсів і формування на цій основі єдиного інформаційного простору.

Наразі актуальною виглядає реалізація пропозицій академіка В. Глушкова щодо проекту, який отримав колись назву ОГАС, а сьогодні може називатися Єдиною національною системою інформатизації (ЄНСІ) України. Вона являє собою інтегровану мережеву інформаційно-аналітичну систему, що втілює ключові ідеї В. Глушкова з урахуванням сучасних вимог розвитку суспільства та розширених можливостей вітчизняної науки й техніки. Її відмінними рисами є:

- інтеграція інформаційно-технологічної та інноваційно-інвестиційної складових інфраструктури на базі нової перспективної інноваційної стратегії;

- консолідація інформаційного середовища, що об'єднує вимоги з боку вищих органів державної влади й місцевого самоврядування з інтересами розвитку відкритого інформаційного суспільства та процесів загальноєвропейської інтеграції, потребами кожного громадянина України;

- інтелектуальна інформаційно-аналітична підтримка управлінських рішень на всіх рівнях (зокрема, у законотворчих процесах на засадах багатомовного лексикографічного середовища й логіко-семантичної експертизи);

- розширення доступності та ефективності використання національних і світових інформаційних ресурсів у всіх сферах діяльності суспільства, підвищення конкурентоспроможності національної економіки в цілому та інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) зокрема;

- використання найсучасніших знання-орієнтованих інформаційно-телекомунікаційних технологій, побудованих на фундаменті досконалих математичних моделей і методів надвисокої складності з використанням розподілених суперкомп'ютерних мереж з високим рівнем продуктивності, інформаційної ємності, надійності й безпеки⁶.

Єдина національна система інформатизації збору, зберігання, аналізу й поширення фінансової, економічної, господарської та іншої соціально значущої інформації, яка об'єднує між собою всі органи державної влади й місцевого самоврядування, бюджетні та позабюджетні фонди й організації як по вертикалі, так і по горизонталі влади, формуватиме єдиний інформаційний простір України, створюватиме передумови для вдосконалення й розвитку їхньої діяльності, використовуватиметься в інтересах усіх органів державної влади й місцевого самоврядування, організацій та громадян України.

⁶ Там само.

Підвищенню ефективності інформаційної політики сприятиме також визначення пріоритетів для конкретних видів державних інформаційних ресурсів. Забезпечення першочергового доступу потребують інформаційні ресурси:

- пов'язані з побудовою правової держави;
- що стосуються діяльності органів державної влади, у тому числі стосовно бюджетних витрат, що забезпечує можливість демократичного контролю їхньої діяльності;
- що містять інформацію про надзвичайні ситуації, небезпечні природні явища та процеси, екологічні, санітарно-епідеміологічні умови. Така інформація необхідна для безпечного існування всього населення, а також виробничих об'єктів;
- що розміщують відкриту інформацію про підприємства та організації, яка поставляється ними відповідно до законодавства в державні органи;
- що містять інформацію, яка становить науковий потенціал і культурну спадщину суспільства (просвітницьку, науково-технічну, літературно-художню, музейну, архівну тощо). Першорядним завданням у цьому контексті постає сьогодні створення електронних копій наукової, культурної, інформаційної спадщини в Україні...(*Національні інформаційні ресурси як інтегративний чинник вітчизняного соціокультурного середовища: [монографія] / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2014. – С. 82–91*).